

nog minder belangstelling was dan voor gevangenen elders (het *Frauenlager*). Volgens Kolbs schattingen zijn in de drie maanden december '44 en januari en februari '45 tussen de veertig- en vijftigduizend gevangenen naar het *Häftlingslager* en het *Frauenlager* getransporteerd van wie de meesten ter plaatse bleven, en zijn in de periode van begin januari '45 tot midden april (Bergen-Belsen, waaruit de Joden van het *Austauschlager* waren weggevoerd, werd toen bevrijd) in het kampcomplex omstreeks vijf-en-dertigduizend gevangenen bezwaken.

Laat ons nu iets dieper op deze ontwikkeling ingaan, ook om beter te kunnen aangeven wat er het effect van was op de Westerborkers in het *Sternlager*.

Midden augustus '44 werd het *Frauenlager* in gebruik genomen, d.w.z. dat op het terrein waarop zich de werkbarakken van het *Sternlager* bevonden, tien tot twaalf grote kermistenten werden opgezet waarin enkele duizenden vrouwen werden ondergebracht; spoedig arriveerde ook het eerste vrouwentransport uit Auschwitz waarop in oktober en november nieuwe grote transporten uit Auschwitz volgden. Begin november werden de meeste tenten (daarin hadden bij elkaar meer dan tienduizend vrouwen iets van beschutting moeten vinden) door een zware storm vernield; gevolg was dat de Joden van het *Sternlager* o.m. de ziekenbarak, de barak voor ouden van dagen en twee 'gewone' woon- en slaapbarakken (al die barakken waren wrak en bouwvallig) moesten ontruimen – ter vervanging mochten zij enkele kort tevoren uit een oud *Judenlager* bij Krakau gearriveerde barakken in gebruik nemen die overigens volslagen leeg waren: er waren daar aanvankelijk geen britsen, geen wc's, geen kranen, geen lampen. Nadien werd geleidelijk het gehele *Sternlager* naar die uit Krakau aangekomen barakken overgebracht – het *Frauenlager* kreeg de beschikking over de vroegere barakken van het *Sternlager*: barakken voor ca. vierduizend personen waarin op 1 december al achtduizend vrouwen (en meisjes) waren ondergebracht.

Midden januari '45 werd het Bergen-Belsen-complex uitgebreid met de 36 barakken van het tweede deel van het verlaten krijgsgevangenenkamp: die barakken waren voor de vrouwen uit het *Frauenlager* bestemd benevens voor enkele tienduizenden andere vrouwen die uit de complexen van Auschwitz en Gross-Rosen afkomstig waren – Kolb meent dat er in de maanden december '44 en januari en februari '45 in totaal tussen de twintig- en vijf-en-twintigduizend vrouwen in Bergen-Belsen zijn binnengebracht. En evenveel mannen! Zieke gevangenen uit diverse kampen, ca. duizend uit Buchenwald ('*Muselmänner*' die afkomstig waren uit een van de vreselijkste *Aussenkommandos* van Buchenwald: S III bij